

Europski gospodarski i socijalni odbor

Mišljenja EGSO-a vezana uz ruralni razvoj u 2015.

Europski gospodarski i socijalni odbor (EGSO) tijekom 2015. je donio sljedeća mišljenja vezana uz ruralni razvoj:

504. plenarna sjednica – 21 - 22. siječnja 2015.

Otimanje poljoprivrednog zemljišta (land grabbing) i posljedice za obiteljska poljoprivredna gospodarstva

Neke politike EU-a imaju izravan ili neizravan utjecaj na otimanje zemljišta u EU-u i u svijetu. One uključuju politiku biogospodarstva te trgovinsku i poljoprivrednu politiku. Kako se navodi, neke od projekata povezanih s otimanjem zemljišta u Aziji i Africi potaknuli su u prvom redu zahtjevi EU-a za veći udio biogoriva i omogućavanje trgovine šećerom bez carina i kvota. Sukladno podacima iz raznih izvora, u Rumunjskoj je trenutačno do 10% poljoprivrednog zemljišta u rukama ulagača iz trećih zemalja, a još 20 – 30% kontroliraju ulagači iz EU-a. U Mađarskoj je u sklopu tajnih dogovora milijun hektara zemljišta kupljeno kapitalom koji prvenstveno dolazi iz država članica EU-a. Iako strancima kupnja zemljišta u Poljskoj neće biti dopuštena do svibnja 2016., poznato je da su strani ulagači, uglavnom iz zemalja EU-a, već kupili 200 000 hektara.

Kako bi obiteljska poljoprivredna gospodarstva bila održiva alternativa industrijskoj poljoprivredi i otimanju zemljišta kao jednoj od njezinih manifestacija, treba poduzeti aktivne mjere za zaštitu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, u što primjerice spadaju potpore za organizacije proizvođača i mjere protiv nepoštenih trgovinskih praksi. Političke mjere na razini EU-a i na nacionalnoj razini mogu pridonijeti održivosti i otpornosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. EGSO poziva sve države članice EU-a da primijene Dobrovoljne smjernice o odgovornom upravljanju u poljodjelstvu te da izvijeste Europsku komisiju i FAO o upotrebi i primjeni tih smjernica u svojim politikama upravljanja zemljištem. EGSO poziva Europski parlament i Vijeće da razmotre treba li jamčiti slobodno kretanje kapitala u pogledu otuđivanja i stjecanja poljoprivrednog zemljišta i poljoprivrednih gospodarstava – prvenstveno u vezi s trećim državama, ali i unutar EU-a.

Mišljenje [preuzmite ovdje](#).

Pametni otoci

EGSO smatra kako otoci imaju jedinstvene značajke koje sa sobom donose i specifične poteškoće; no te značajke mogu se pretvoriti u mogućnosti ukoliko se provode pametne i održive razvojne politike uz pomoć kojih će se otocima, zahvaljujući održivom rastu i boljim radnim mjestima, osigurati konkurentne prednosti.

EGSO predlaže cijeli niz preporuka o pametnim politikama u cilju promicanja pametnih otoka. Preporuke se odnose na sljedeća područja:

1. *Digitalni program:*

U vezi s ciljem o osiguravanju široke rasprostranjenosti interneta do 2020. pojedina otočna područja u tome zaostaju, najčešće iz infrastrukturnih razloga. EGSO stoga poziva da se na europskoj i nacionalnoj razini poduzmu konkretne mjere, s obzirom na:

- ulaganje u infrastrukturu - kako bi se osigurala potpuna pokrivenost otoka širokopoljnim internetom;
- dovršenje jedinstvenog digitalnog tržišta – pri čemu treba osigurati da otoci ne budu zaklinuti i da mogu u potpunosti sudjelovati na jedinstvenom tržištu te;
- ulaganja u istraživanje i razvoj na europskoj razini na način da se iskoristi potencijal otoka za povećanje zapošljavanja i rasta u udaljenim područjima te kako bi se takva ulaganja posljedično iskoristila za postizanje više razine socijalnih inovacija na otocima.

2. *Energetska održivost:*

Europa je odredila energetske ciljeve za 2020., 2030. i 2050, kako bi postala održivija i kako bi ograničila uporabu fosilnih goriva u zadovoljavanju naših energetske potrebe. Zbog toga EGSO smatra važnim da otoci postanu održiviji u korištenju energije, s obzirom na prirodni potencijal koji za to imaju. EGSO stoga poziva da se, kako na europskoj, tako i na nacionalnoj razini, poduzmu sljedeće mjere:

- istraživanje i razvoj treba usmjeriti na energiju mora, energiju valova i energiju plime na otocima, i to korištenjem otoka kao pokusnih platformi te oslanjanjem na lokalna znanja i istraživačke sposobnosti;
- potrebno je proučiti učinke kombiniranja različitih oblika obnovljive energije na malim i lokaliziranim područjima kao što su otoci te;
- se potrebno usmjeriti prema specifičnim inovativnim inicijativama na otocima.

3. Gradska mobilnost i prijevoz:

Prijevoz je posebno problematično pitanje za ljude koji žive na otocima, s obzirom na prirodne specifičnosti. S obzirom na to, već su prisutne državne potpore za trajektne usluge, kako bi se stanovnicima djelomično smanjio teret troškova za trajekt. Iako gradska mobilnost uvelike ovisi o

korištenju motornih vozila, sve se više uvode održiviji načini gradskog prijevoza. U tom smjeru, EGSO preporučuje da se poduzmu sljedeće mjere:

- konkretni projekte u okviru Obzora 2020. potrebno je usmjeriti na energetske učinkovite pomorske prijevoze za otoke;
- državne potpore za prijevoz potrebno je dodijeliti poduzećima koja poduzimaju konkretne mjere za smanjenje emisija i koja u pomorskom prijevozu koriste goriva visoke kvalitete;
- u okviru inicijative INTERREG potrebno je imati projekte usmjerene na energetske učinkovite gradske mobilnosti na otocima;
- naglasak je potrebno staviti na stvaranje pristojnih i održivih radnih mjesta na otocima. EGSO također poziva na smanjenje nesigurnih radnih uvjeta za osoblje zrakoplovnih poduzeća koja održavaju otočne linije te često profitiraju od privlačnosti otoka.
- pristupačnost za starije osobe i osobe s invaliditetom trebalo bi također biti sastavni dio pametnih prometnih politika na otocima.

4. Pomorska politika

Otoci mogu imati konkretne koristi od provedbe pomorske politike na razini EU-a. U tu svrhu,

EGSO preporučuje poduzimanje sljedećih mjera:

potrebno je poduzeti korake kako bi se osiguralo da otoci imaju konkretne koristi od pomorskog nadzora;

otocima treba osigurati ulogu u istraživanju i razvoju na području podmorskog rudarstva, oceanografije i kartiranja morskog dna te ojačati njihove kapacitete na tim područjima; otoci mogu igrati važnu ulogu u zaštiti biološke raznolikosti te je stoga potrebno podržati inicijative koje se na tom području poduzimaju na različitim razinama;

Europska komisija treba na europskoj razini provesti analizu uloge koju europski otoci imaju u pomorstvu;

potrebno je poduzeti koncentrirani napor na području pomorstva koji će biti posebno usmjeren na otoke i njihovu ulogu;

potrebno je poduzeti aktivnosti na razini EU-a kako bi se otočane u EU-u privoljelo da se bave pomorskim zanimanjima te im treba omogućiti potrebno stručno osposobljavanje.

Trgovina dobrima i uslugama

Otoci diljem Europe pokazuju različitu brzinu razvoja, dok su neki još u začetku razvoja, drugi pokazuju specijaliziranost u smislu primjera dobre prakse, poput recimo Malte i specijalizacije za elektroničke igre ili specijalizacije Islanda za računarstvo u oblaku. EGSO smatra kako su otoci konkurentniji kada su u stanju prepoznati specijalizirani dio tržišta i istaknuti se na njemu. EGSO stoga preporučuje da se:

identificiraju najbolje prakse za otoke;

u okviru regionalnih politika vodi računa o promjenama te vrste na specijaliziranim dijelovima tržišta;

otoci koriste kao laboratoriji za razvoj takvih proizvoda i usluga koji se zatim mogu proširiti na kontinentalni dio Europe.

Turizam

Specijalizirani turizam ima jasno značenje za otoke te im daje konkurentsku prednost u odnosu na pristupačnija područja kontinentalnog dijela Europe. No povezanost otoka je od ključne važnosti, kako taj turizam ne bi bio preskup. U tom smislu, EGSO daje sljedeće preporuke:

u politikama u vezi s turizmom posebnu pažnju treba posvetiti stanju na otocima;

pristupačnost u području turizma treba obuhvaćati i aspekt otočnog prijevoza, kao što je prethodno navedeno u tekstu, i pristupačnost u pogledu financija i mobilnosti te pridržavanje kriterija zaštite okoliša.

Vodno gospodarstvo

EGSO smatra kako se otoci se u pogledu vodnog gospodarstva suočavaju sa sličnim problemima, odnosno s oskudicom vode, lošijom kvalitetom vode, neprimjerenim postupanjem s vodom poput prekomjernog korištenja resursa te s povećanom potražnjom zbog turizma. Na vulkanskim otocima postoji aspekt vodnog gospodarstva koji se općenito ne uzima u obzir u politikama upravljanja vodama, a radi se o izvorima vode koji se koriste u zdravstvene svrhe. EGSO stoga preporučuje da se u politikama vodnog gospodarstva posebna pažnja obrati posebnim značajkama otoka, s obzirom na to da su njihove potrebe često više usmjerene prema: ponovno korištenje voda, pravljenju razlike između vode za piće i vode koja nije za piće, desalinizaciji, prikupljanju kišnice te većoj održivosti izvora vode koji se koriste iz zdravstvenih razloga.

Obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje.

Obrazovanje kao kriterijem poboljšanja životnog standarda, a ovo još više vrijedi za otoke. EGSO smatra kako bi otočanima trebalo biti dostupno i visokoškolsko obrazovanje općeg tipa te u tom smislu preporučuje iskorištavanje potencijala digitalne tehnologije, kako bi se osigurala pristupačnost obrazovanju na jednak način kao i za stanovnike kontinentalne Europe. U kontekstu problematike gubitka radne snage uzrokovanog preseljenjem jedna od politika i praksi osmišljenih da zadrže radnu snagu na otoku jest cjeloživotno obrazovanje.

Mišljenje [preuzmite ovdje](#).

507. plenarna sjednica – 22. - 23. travnja 2015.

Posljedice klimatske i energetske politike na poljoprivredni sektor i šumarstvo

EGSO naglašava da su klimatske promjene globalni izazov. Pri odlučivanju o doprinosu EU-a globalnom klimatskom sporazumu, EU i države članice trebaju uzeti u obzir razliku u politikama diljem svijeta i učinke klimatskih promjena te mogućnosti za njihovo ublažavanje. Politike EU-a moraju odgovoriti na izazov održavanja sigurnosti hrane unatoč sve većoj potražnji, uz istovremeno

očuvanje konkurentnosti poljoprivrede i šumarstva EU-a i povećanje privlačnosti domaće europske proizvodnje, a da se poljoprivrednicima i vlasnicima šuma ne nameću nepotrebna opterećenja. Europska unija trebala bi služiti kao primjer gospodarski, društveno i ekološki održivog uzgoja. Politički okvir EU-a mora biti skladan i dosljedan.

Odluka da se korištenje zemljišta, prenamjena zemljišta i šumarstvo (LULUCF) uključe u ciljeve za smanjenje emisija stakleničkih plinova za razdoblje nakon 2020. godine stvara visok stupanj nesigurnosti za poljoprivredu, a u nekim slučajevima i za šumarstvo. Sve odluke moraju biti znanstveno potkrijepljene i treba ih donijeti nakon odgovarajuće ocjene učinka različitih mogućnosti na razini država članica. EGSO poziva na fleksibilnost, posebno država članica sa znatno manjim otiscima na području poljoprivrede i šumarstva.

S obzirom na to da se očekuje pozitivan gospodarski i socijalni učinak, posebice kad se radi o otvaranju radnih mjesta u ruralnim područjima, EGSO se zalaže za aktivnu strategiju koja u obzir uzima potencijal za održiv i gospodarski isplativ rast biomase za korištenje u bioenergiji i biogospodarstva u cjelini, kao i održivo povećanje poljoprivredne proizvodnje, jamči redovite dodatne prihode poljoprivrednicima, vlasnicima šuma i seoskim zajednicama i potiče ulaganja u infrastrukturu i društvene potrebe ruralnih područja. U skladu s ciljevima klimatske politike, istraživanje, inovacije i razvoj glavni su pokretači prijelaza na održivu poljoprivredu i šumarstvo, uključujući bioenergiju i biogospodarstvo. EGSO poziva institucije EU-a i države članice na izdvajanje većih sredstava za rad na tom području te na zajednički rad i razmjenu rezultata među istraživačkim zajednicama. Ključ uspješne provedbe inovacija njihovo je aktivno predstavljanje krajnjim korisnicima iz poljoprivrede i šumarstva uz pomoć savjetodavnih i obrazovnih tijela.

Mišljenje preuzmite [ovdje](#).

510. plenarna sjednica – 16. - 17. 9. 2015.

Važnost poljoprivredne trgovine za budući razvoj poljoprivrede u EU-u u kontekstu globalne sigurnosti opskrbe hranom

Poljoprivredna trgovina često je predmet polemika u civilnom društvu jer može imati vrlo raznovrsne učinke, koji mogu dovesti do neželjene ovisnosti. EGSO smatra kako EU, kao najveći izvoznik poljoprivrednih proizvoda, ispred SAD-a, Brazila, Kine i Kanade, i kao najveći uvoznik poljoprivrednih proizvoda ispred SAD-a, Kine, Japana i Rusije, ima dvostruku i sve veću odgovornost za svjetsku prehranu i sigurnost opskrbe hranom. EGSO pozdravlja sve veću dosljednost u usmjeravanju poljoprivredne i razvojne politike EU-a. To smatra preduvjetom potrebnim da bi se ulogama trgovine i razvoja pristupilo na održiv način.

EGSO se zalaže za to da se poljoprivrednu i prehrambenu industriju EU-a kontinuirano podržava u cilju uspješnog sudjelovanja u sve većoj svjetskoj poljoprivrednoj trgovini. EGSO smatra kako je poljoprivredna trgovina važan doprinos osiguravanju gospodarskih infrastruktura u ruralnim područjima EU-a. Poljoprivredna trgovina istovremeno osigurava 40 milijuna kvalificiranih radnih mjesta u različitim fazama lanca opskrbe hranom u Europskoj uniji, koja su manje podložna krizi nego radna mjesta u drugim sektorima.

EGSO smatra kako bilateralni sporazumi EU-a o slobodnoj trgovini mogu ostvariti važan doprinos prevladavanju nekarinskih trgovinski prepreka. S obzirom na to da će uvijek s obje strane postojati propisi o kojima se ne može pregovarati, EGSO preporučuje donošenje propisa za olakšavanje trgovine izvan okvira usklađivanja. EGSO također smatra kako su mala i srednja poduzeća, koja značajno doprinose poljoprivrednoj trgovini EU-a, posebice ovisna o kontinuiranoj administrativnoj podršci za širenje na tržišta trećih zemalja te stoga istu trebaju osigurati odgovarajuće službe EU-a. EGSO također pozdravlja daljnje sklapanje partnerskih ugovora sa zemljama u razvoju, na temelju kojih te zemlje mogu iskoristiti prednosti koje donose pozitivni učinci otvorene i poštene trgovine. Cilj takvih sporazuma trebalo bi biti pružanje podrške određenoj razini samodostatnosti tih zemalja u pogledu poljoprivrednih proizvoda, pri čemu bi uloga poljoprivredne trgovine mogla biti osiguravanje dopune lokalnoj proizvodnji.

S obzirom na sve veći značaj poljoprivredne trgovine na svjetskoj i europskoj razini, EGSO smatra da treba znatno osnažiti vanjsku dimenziju ZPP-a. Osnaživanje se može postići na nekoliko načina. Postojeće zakonodavstvo u svjetskoj poljoprivrednoj trgovini prije svega proizlazi iz različitih pristupa osiguravanju potrošačke i zdravstvene zaštite u različitim zemljama. EGSO poziva institucije Europske unije, posebice Komisiju, da zemlje u kojima postoje takve tehničke zakonske prepreke trgovini, potiču na što brže otvaranje tržišta i, ako je potrebno, započnu odgovarajuće pregovore. EGSO smatra da je žurno potrebno da Komisija na tom području jasno i izričito preuzme odgovornost za čitavu Europsku uniju. Samo na taj način moguće je učinkovito i izražajno braniti stajališta EU-a pred trgovačkim partnerima. Istovremeno je za pravednu konkurenciju između zemalja članica štetno ako postoje različiti sporazumi s trećim zemljama. Samo ako postoje opravdana specifična ograničenja za regije ili zemlje usmjerena prema zemljama članicama, treba donijeti specijalne propise.

EGSO se zalaže za to da EU na sve otvorenijim poljoprivrednim tržištima s globalnom konkurencijom poduzme sve mjere za osnaživanje međunarodne konkurentnosti poljoprivrednog i prehrambenog sektora EU-a te za daljnje jačanje trgovine poljoprivrednim proizvodima. Cilj smanjivanja birokracije koji je objavila nova Komisija korak je u pravom smjeru. Istovremeno EGSO preporučuje osiguranje učinkovitije administrativne strukture.

EGSO smatra kako kod uvoza u EU temelj za certifikate trebaju predstavljati EU standardi. Uvjeti proizvodnje i ostala pravila trebalo bi temeljiti na minimalnim uvjetima za uvoz, pri čemu bi trebalo voditi računa o situaciji u EU-u i ne stavljati europska poduzeća u nepovoljan položaj u odnosu na konkurenciju. Sporazumi o slobodnoj trgovini EU-a imaju poseban značaj. Ukoliko multilateralni pregovori u okviru Svjetske trgovinske organizacije ne donesu rezultate, rješenja treba tražiti na bilateralnoj razini, kako bi se osvojila nova tržišta.

Mišljenje preuzmite [ovdje](#).

Kontinuirano obrazovanje i osposobljavanje u ruralnim područjima

Svjestan da EU nema izravne ovlasti na području obrazovanja ili strukovnog osposobljavanja te da se obrazovni sustavi u državama članicama međusobno razlikuju, EGSO želi istaknuti problem koji se tiče kontinuiranog (strukovnog) obrazovanja i osposobljavanja (eng. *Continuing (Vocational) Education and Training*, CVET) u ruralnim i udaljenim područjima diljem Europe koji je zajednički svim europskim zemljama te ga je potrebno rješavati na europskoj, nacionalnoj i regionalnoj razini.

EGSO smatra kako je potreban novi paneuropski program da bi se europske institucije i nacionalne vlade, kao i poduzeća, sindikate i druge organizacije civilnog društva, potaknulo da poboljšaju suradnju kako bi kontinuirano obrazovanje i osposobljavanje postalo dostupno zaposlenicima koji pohađaju izobrazbu i njihovim poslodavcima. Mogućnost pristupa kontinuiranom (strukovnom) obrazovanju i osposobljavanju ključna je za razvijanje samozapošljavanja i stručne radne snage, no stanovnici nedostupnijih područja stavljeni su u nepovoljan položaj uzrokovan udaljenošću od većine struktura koje nude strukovno osposobljavanje, a nalaze se u gusto naseljenim područjima. EGSO smatra kako bi se obrazovanje i osposobljavanje trebalo odvijati blizu mjesta zaposlenja, u odgovarajućem okruženju. Nadležna bi tijela trebala poticati i ohrabrivati tu suradnju i osigurati odgovarajuću financijsku podršku. EGSO potiče na utvrđivanje zajedničkih problema u ovom području u državama članicama diljem Europe, kao i traženje najboljih rješenja, stvaranjem mogućnosti za uzajamno učenje na temelju najboljih praksi. EGSO naglašava da dvojni sustav strukovnog osposobljavanja, sa zajedničkom odgovornošću škole i organizacije za osposobljavanje i uz uključenost socijalnih partnera, smatra iznimno dobrom praksom.

EGSO smatra kako je potrebno osmisлити novo kontinuirano obrazovanje i osposobljavanje te nove strukovne kvalifikacije za mikropoduzeća i mala poduzeća, utemeljene na stvarnom iskustvu i zadacima koji se u tim poduzećima doista obavljaju. Osposobljavanje za ruralna poduzeća treba provoditi lokalno, koristeći informacijske i komunikacijske tehnologije i druge širokopojasne mehanizme. Da bi se to postiglo, opću dostupnost mobilne i zemaljske širokopojasne mreže velike brzine u ruralnim i udaljenim područjima treba smatrati „temeljnomo infrastrukturomo“.

Nacionalne i lokalne vlasti trebaju uvidjeti kako je ulaganje u razvoj mikropoduzeća te obiteljskih i malih poduzeća u ruralnim i udaljenim područjima dobra dugoročna investicija koja će doprinijeti sprečavanju migracija, smanjenju opterećenja na usluge u gradovima, obnovi gospodarske održivosti u lokalnim zajednicama i očuvanju ruralnog okruženja. Dugoročne financijske potpore nacionalnih ili regionalnih vlada lokalnim skupinama doprinijet će usklađivanju procesa utvrđivanja lokalnih potreba i odgovaranja na njih. Takve potpore će također potaknuti zajednice da se uključe u izravno rješavanje problema iseljavanja stanovništva iz ruralnih područja, dok bi financijska podrška iz strukturnih fondova, a posebice Europskog socijalnog fonda, trebala omogućiti pružanje kontinuiranog strukovnog osposobljavanja koje odgovara potrebama onih koji u njemu sudjeluju.

Mišljenje preuzmite [ovdje](#).

Pojednostavnjenje ZPP-a

EGSO uvažava činjenicu da je Europska komisija kao prioritet postavila temeljito pojednostavnjenje provedbe zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) te da je već predložila, i nastaviti će predlagati, pojednostavnjenje određenih akata Komisije, čime bi razumijevanje i praktična provedba zakonodavstva EU-a postali jednostavniji. EGSO smatra da su neophodan dio pojednostavnjenja povećana transparentnost i pravna sigurnost, kao i smanjenje nepotrebne administracije i povezanih troškova za poljoprivrednike, ostale korisnike, organizacije proizvođača i nacionalne uprave. Inspekcije i moguće kazne moraju biti razmjerne iznosu novca koji je korisnik primio, razlozima neispunjavanja zahtjeva i spremnosti da se poduzmu korektivne mjere. Očiti slučajevi namjerne prijevare moraju se rješavati u okviru uobičajenih postupaka. EGSO preporučuje smanjenje nesrazmjera u vidu velikog smanjenja potpora čak i za lakše prekršaje. Pri primjeni mjera ekologizacije moraju se uzeti u obzir neočekivani čimbenici poput vremenskih uvjeta, suše ili drugih sličnih događaja koji onemogućuju provedbu tih mjera. U slučaju kad su pitanja poput trajnih travnjaka predmet odluka Suda Europske unije, važno je da se pravila utvrđena radi poštovanja presude osmisle na način da se broj propisa smanji, a ne poveća. Privremeni travnjak trebao bi zadržati status obradivog zemljišta neovisno o tome koliko dugo se koristi kao travnjak.

Postojećom definicijom „aktivnog poljoprivrednika“ ne smije se poljoprivrednike dovoditi u nepovoljan položaj te se definicija treba temeljiti na činjenici da poljoprivrednik zemljište koje zadovoljava uvjete za potpore iskorištava u poljoprivredne svrhe.

EGSO se slaže da je pojednostavnjenje ZPP-a ambiciozan projekt, osobito ako se uzme u obzir složenost svojstvena politikama za poljoprivredu i ruralni razvoj. Pojednostavnjenje mora biti u skladu s općim ciljevima politike, primjerice zaštitom okoliša, sigurnošću i dostupnošću hrane, kohezijom, zaštitom financijskih interesa Zajednica i promicanjem socijalne uključenosti, smanjenja siromaštva i gospodarskog razvoja. EGSO smatra kako države članice trebaju osigurati da se metodologija za postupanje u vezi sa stopama pogreške osmisli na način da se jamči pravedna provedba.

EGSO preporučuje hitno razmatranje i uvođenje mjera za olakšavanje pristupa mladim poljoprivrednika Programu za mlade poljoprivrednike (eng. Young Farmers Scheme). Treba podupirati pristup mladim poljoprivredi. EGSO preporučuje da se utvrdi pravilo za ograničenje povećane birokracije. Primjerice, usvajanje pravila kojim bi se omogućilo ukidanje postojeće uredbe pri predlaganju nove.

Mišljenje preuzmite [ovdje](#).

Pripremile: Iva Paska, ODRAZ

Lidija Pavić-Rogošić, ODRAZ / HMRR / EGSO